

مقاله (fa/Article/List/) / قرآن و حدیث (fa/Article/List/۲/?/)

(CategoryItemID=۲۱۲۹۵) / قرآن شناسی (fa/Article/List/۲/?/)

(CategoryItemID=۲۱۶۳۷) / معارف قرآن (fa/Article/List/۲/?/)

(CategoryItemID=۲۱۶۴۲) / معاد (fa/Article/List/۲/?/)

(CategoryItemID=۲۱۶۶۶)

منازل و مراحل آخرت در قرآن

انسان در سفر آخرتش منازل و مراحل متعددی را طی می کند که در این جا به اختصار درباره آن منازل توضیحاتی ارائه می شود: ۱. نخستین منزل، جریان سكرات مرگ و سختی جان دادن است، امیرالمؤمنین - علیه السلام - در تبیین سكرات مرگ می فرماید: «و انّ للموتِ لغمراتٍ هی افضحُ من ان تُستغرَقَ بصفَةٍ او تعَدِلَ علی عقول اهل الدنيا» [۱] ...

بازدید : ۲۷۸۷

نویسنده : محمد امین صادقی- مرکز مطالعات و پژوهش های فرهنگی حوزه علمیه.

انسان در سفر آخرتش منازل و مراحل متعددی را طی می کند که در این جا به اختصار درباره آن منازل توضیحاتی ارائه می شود:

۱. نخستین منزل، جریان سكرات مرگ و سختی جان دادن است، امیرالمؤمنین - علیه السلام - در تبیین سكرات مرگ می فرماید: «و انّ للموتِ لغمراتٍ هی افضحُ من ان تُستغرَقَ بصفَةٍ او تعَدِلَ علی عقول اهل الدنيا» [۱] آری، مرگ را ورطه ها و دشواری هایی است سخت تر از آن که بتوان وصفش کرد، یا عقل های

مردم بتواند آن را بفهمد.

طبق این کلام حضرت، سكرات مرگ بگونه اي سخت است كه اساساً هرگز قابل وصف نيست، و اگر بتوان آن را وصف كرد، كساني كه در دنيا هستند توان درك و فهم آن را ندارند.

۲. منزل ديگر، قبر است، اميرالمؤمنين . عليه السلام . درباره اين منزل مي فرمايد: «فيا له من بيتٍ وحدهٍ، و منزل وحشةٍ و مفرد غربةٍ» [۲] يعني شگفتا از خانه تنهائي، و سراي وحشت، و جاياگاه بي كسي و غربت.

در روايتي آمده روزي رسول خدا _ صل الله عليه و آله و سلم _ بر سر ميتي كه او را دفن مي كردند حاضر شد، و در حالي كه اشك از چشمان حضرت به شدت سرازير بود به مردم فرمود: «اخواني لمثل هذا فاعدوا» يعني اي برادران من، از براي همچو منزلي خود را آماده سازيد. [۳]

۳. گر چه از يك نظر قبر همان عالم برزخ است، [۴] از لحاظ ديگر برزخ را مي توان يكي از منازل قيامت تلقي كرد، برزخ واسطه ميان دنيا و آخرت است، انسان پس از مرگ از جهت اعتقاداتي كه داشته و اعمال نيك و بدني كه در اين دنيا انجام داده مورد بازپرسی خصوصي قرار مي گيرد و پس از محاسبه اجمالي طبق نتيجه اي كه گرفته شد به يك زندگي شيرين و گوارا يا تلخ و ناگوار محكوم گرديده و با همان زندگي در انتظار روز رستاخيز عمومي بسر مي برد. روح انسان در برزخ، به صورتي كه در دنيا زندگي کرده است به سر مي برد اگر از نيكان است از سعادت و نعمت و جوار پاكان و مقربان درگاه خدا برخوردار مي شود و اگر از بدان است در نقيمت و عذاب و مصاحبت شياطين و پيشوايان ضلال مي گذراند. [۵]

درباره انسان در عالم برزخ سخن بسيار است، از جمله اينكه بر اساس آموزه هاي ديني انسان در آن عالم سخت نيازمند كارهاي نيك از قبيل دعا و صدقه دادن به نيت خود از طرف بستگان

است، در روایتی آمده هر کسی که صدقه به فقیری به نیت میتی بدهد، فرشته ای آن را در ظرفی از نور که بسیار درخشانده است می گذارد و در عالم برزخ آن را به میت مورد نظر هدیه کننده می رساند و می گوید این هدیه را فلان کس برای شما فرستاده است، میت آن هدیه را می گیرد و از آن بهره مند می شود. [۶]

۴. منزل دیگر مرحله ای است که از آن در آموزه های دینی به «نفخ صور= فریاد مرگ و حیات» یاد شده است، و در آیات فراوانی از قرآن مجید اشاراتی به مسأله نفخ صور شده است، از مجموع آن آیات به خوبی استفاده می شود که دو بار در صور دمیده می شود، یک بار در پایان جهان که همه خلایق می میرند و این نفخه مرگ است، و بار دیگر در آستانه رستاخیز که همه مردگان زنده می شوند و این نفخه حیات است، در حقیقت توقف و از کار افتادن این جهان و آغاز حرکت جهان دیگر تشبیه به توقف و حرکت لشکرها و قافله ها شده است که با صدای شیپور مخصوص یا صدای بلند دیگری همگی با هم از راه رفتن باز می ایستند و متوقف می شوند و با صدای دیگر به پا می خیزند و حرکت می کنند. [۷] در قرآن کریم درباره این مرحله و منزل انسان در مسیر سفر آخرت چنین آمده: «و نُفِخَ فِي الصُّورِ فَصَعِقَ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَ مَنْ فِي الْأَرْضِ إِلَّا مَنْ شَاءَ اللَّهُ ثُمَّ نُفِخَ فِيهِ أُخْرَى فَإِذَا هُمْ قِيَامٌ يَنْظُرُونَ» [۸] یعنی و در صور دمیده می شود و تمام کسانی که در آسمان ها و زمین هستند می میرند مگر کسانی که خدا بخواهد، سپس بار دیگر در صور دمیده می شود ناگهان همگی به پا می خیزند و در انتظار هستند.

از این آیه به دست می آید نفخ صور در حقیقت يك صاعقه و صیحه عقلي است که تمام آسمان و زمین را پر می کند و سبب مرگ ناگهانی همه موجودات زنده می شود و یا همه را به حرکت و جنبش در می آورد و سبب حیات و زنده شدن آنها می شود. [۹]

۵. منزل دیگر که جزء مواقف هولناک مسیر آخرت است، منزل سنجش اعمال انسان است. در قرآن کریم بحث های گسترده ای درباره این مرحله از سفر آخرت مطرح شده و با تعبیرات گوناگون از آن موقف و مرحله یاد شده است که در اینجا به نمونه هایی از آن آیات اشاره می شود تا چپستی و چگونگی این منزل تا اندازه ای معلوم شود: [۱۰]

فرمود: «و تَرِي كُلَّ أُمَّةٍ جَائِئَةً كُلُّ أُمَّةٍ تُدْعِي إِلَى كِتَابِهَا الْيَوْمَ تُجْزَوْنَ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ» [۱۱] یعنی هر امتی را به زانو در آمده می بینی، هر امتی به سوی کارنامه خود فرا خوانده می شود و بدیشان می گویند: آنچه را می کردید امروز پاداشی می یابید. و در آیه دیگر فرمود: «اما کسی که نامه اعمالش به دست راست او داده می شود از خوشحالی فریاد می زند که اهل محشر نامه اعمال مرا بگیرید و بخوانید و اما کسی که نامه اعمال بدست چپ او داده شده می گوید: ای کاش هرگز نامه اعمال به من داده نمی شد.» [۱۲]

اما در این باره که ماهیت نامه اعمال چیست، مفسران مطالب فراوانی را مطرح کرده از جمله گفته اند: ممکن است گفته شود اعمال انسان همان گونه که در درون جان او اثر می گذارد در عالم بیرون، در فضا و هوای اطراف، در زمینی که بر آن زندگی می کند و در همه چیز اثر دارد، گوئی بر آنها نقش می بندد، نقوش طبیعی و غیر قابل انکار، نقوشی که به وسیله قوا و نیروهای عالم هستی و فرشتگان در دل این موجودات ثبت می شود، در قیامت پرده از آن برداشته می شود، و آشکار می گردد، و به دست هر کس داده می شود و با یک نگاه در آن حال هر کس معلوم است، مسلماً این آثار در دنیا برای ما محسوس و قابل درک نیست، اما بی شك آنها وجود دارند، و روزی که در آن دید تازه ای پیدا می کنیم همه اینها را می بینیم و می خوانیم و تصدیق می کنیم. [۱۳]

۶. یکی دیگر از منازل آخرت که بسیار حساس است، مرحله عبور از صراط است، در وصف آن گفته شده: صراط پُلی است که بر روی جهنم کشیده شده و تا کسی از آن نگذرد داخل بهشت نمی شود. و در روایات آمده است که از مو باریک تر و از شمشیر برنده تر و از آتش گرم تر است، و مؤمنان خالص در کمال آرامش، و به سرعت و بدون ترس از آن عبور می کنند. اما برخی با دشواری و همراه ترس و نگرانی بالاخره از آن می گذرند و عده ای از روی آن پل به جهنم می افتند.

نمونه آن صراط در دنیا نیز وجود دارد که در واقع گذری از این صراط پی آمدش عبور آسان از صراط یاده شده در آخرت است و آن عبارت است از دین حق و راه ولایت و متابعت از امیرمؤمنان و سایر امامان معصوم. علیهم السّلام. ، هر کسی که در دنیا از این صراط یعنی راه ولایت عدول کند و به انحراف کشیده شود و مسیر غیر ولایت را برگزیند و با گفتار یا کردار خود در جهت خلاف آن حرکت نماید، در آخرت از پل نمی تواند عبور کند و بالاخره در هنگام عبور از آن پایش می لرزد و در جهنم سقوط می کند. [۱۴]

برخی از بزرگان معاصر ضمن بحث مبسوطی درباره صراط به این روایت استناد کرده که رسول خدا. صلی الله علیه و آله. فرمود: «ای علی در روز قیامت من و تو و جبرئیل به صراط می نشینیم و کسی که از صراط نمی گذرد مگر این که نامه ای داشته باشد که در آن اعتقاد وی به ولایت شما نگذاشته شده باشد...»

اساساً در اسلام ناب همه معارف به هم پیوسته است لذا صراط که همان راه و روش شناخت خدا است، دو گونه است، صراط دنیا و آخرت، راهی که در دنیاست، همان امام واجب اطاعه است، کسی که در دنیا او را شناخت و به راهنمایی های او اقتدا کرد از صراط آخرت که پل دوزخ است گذشته است و هر کس

امام را در دنیا نشناخت کامش بر صراط آخرت می لرزد و در آتش دوزخ سقوط می کند. [۱۵]

آنچه بازگو شد نمودار و نمونه‌هایی از منازل و مراحل سفرت آخرت است، و ممکن است در هر کدام از مراحل و منازل یاد شده به خصوص بعد از آن که انسان سر از خاک بر می‌دارد و زنده می‌شود مراحل و مواقف متعدد وجود داشته باشد مثلاً در روایات آمده که در قیامت پنجاه موقف و ایستگاه وجود دارد که هر موقف آن هزار سال طول می‌کشد.

امام صادق - علیه السلام - فرمود: «انَّ في القيامة خمسين موقفاً لكل موقفٍ الف سنة» [۱۶] یعنی در قیامت پنجاه موقف وجود دارد که هر موقف آن هزار سال است.

علما گفته‌اند: در مسیر محشر برای هر یکی از واجبات الهی یک ایستگاه گذاشته می‌شود و انسان‌ها در آن ایستگاه‌ها نگاه داشته می‌شوند و درباره نحوه عملکرد انسان نسبت به آن کار و فریضه الهی حساب رسی می‌شود، اگر عمل کرده بود و رحمت الهی شامل او شد به عقبه بعدی منتقل می‌شود تا به این ترتیب از همه عقبه‌ها عبور کند و اگر خدای نخواست عمل نکرده بود و رحمت الهی نیز شامل او نشد از همان عقبه پای او می‌لرزد و وارد جهنم می‌شود. زیرا همه این موقف‌ها به عبور از پل صراط بر می‌گردد، اسم یکی از آن‌ها عقبه‌ی ولایت است که انسان در آنجا مورد بازجویی قرار می‌گیرد و درباره‌ی ولایت امام علی و سایر ائمه - علیهم السلام - سؤال می‌شود.

عقبه دیگر، عقبه نماز است، عقبه دیگر عقبه امانت است و برای هر وظیفه شرعی یک عقبه و موقف تعیین شده است. [۱۷] طبق این بیان معلوم می‌شود که گذشته از آنچه علما در بحث منازل آخرت و به عنوان مراحل کلی مسیر آخرت مطرح کرده‌اند، مواقف و عقبه‌هایی نیز در مسیر راه وجود دارد. مثلاً بر پل صراط که خود یکی از منازل آخرت است، چند موقف و عقبه وجود

دارد. و بدین ترتیب اگر در ترتیب‌بندی منازل آخرت منزل حساب‌رسی قبل از منزل «پل صراط» عنوان شده در واقع يك ترتیب‌بندی به حسب طرح بحث منازل آخرت است و گرنه بر اساس بیان یاده شده و بعضی روایات در سر پل صراط در مواقف و عقبه‌های خاصی از هر کدام از اعمال واجب بازجویی می‌شود و این خود يك نوع حساب‌رسی است پس این مسأله که آیا پل صراط قبل از منزل حساب‌رسی است یا بعد از آن، گفته‌ها بر اساس روایات متعدد متفاوت خواهد بود.

نتیجه:

مواقف مذکور، بخش‌هایی از مراحل و منازل مسیر انسان در سفر ابدی اوست که این سفر بدون استتنا برای همگان است و کسی چه بخواهد چه نخواهد این سفر را باید برود و آن منازل را باید طی کند، تا بالاخره به نتیجه آنچه عمل کرده است برسد. اگر خوب عمل کرده و در مسیر معارف و حی آسمانی حرکت کرده است فَطُوبَى لَهُ وَ حُسْنُ مَآبٍ، بهشت جاودان گوارای او باد. اگر خدای نخواستہ بد عمل کرده و در جهت خلاف راهنمایان الهی (پیامبران و ائمه . علیهم السلام .) گام برداشته است، بدا به حال او که جهنم آتشین جایگاه او خواهد بود.

پی‌نوشت‌ها:

- [۱]. نهج البلاغه، خطبه ۲۲۱.
- [۲]. همان، خطبه ۱۵۸.
- [۳]. قمی، شیخ عباس، منازل الآخرة، ص ۲۰، نشر مؤسسه در راه حق، قم ۱۳۶۵ ش.
- [۴]. امام خمینی، معاد از دیدگاه امام خمینی (تبیان دفتر ۳۰)، ص ۱۷۱، نشر مؤسسه نشر آثار امام (ره)، ۱۳۷۸ ش.
- [۵]. علامه طباطبایی، شیعه در اسلام، صفحه ۱۰۰، نشر دارالکتب الاسلامیه، تهران، ۱۳۴۸ ش.
- [۶]. قمی، شیخ عباس، منازل الآخرة، ص ۴۳، نشر پیشین.

- [۷] . ناصر مکارم شیرازی، پیام قرآن، ج ۶، ص ۴۶، نشر دارالکتب الاسلامیه، تهران ۱۳۷۷ ش.
- [۸] . سوره زمر، آیه ۶۸.
- [۹] . ناصر مکارم، پیام قرآن، ج ۶، ص ۶۷، نشر پیشین.
- [۱۰] . همو، ص ۷۵.
- [۱۱] . سوره جاثیه، آیه ۲۸.
- [۱۲] . سوره الحاقه، آیه ۱۹، ۲۵، ۲۶.
- [۱۳] . ناصر مکارم، پیام قرآن، ج ۶، ص ۱۰۵، نشر پیشین.
- [۱۴] . قمی، شیخ عباس، منازل الآخرة، ص ۱۱۸، نشر پیشین، امام خمینی، چهل حدیث، ص ۹۸ نشر مؤسسه آثار امام (ره)، سال ۱۳۷۸ ش _ ناصر مکارم، تفسیر نمونه، ج ۱۳، ص ۱۱۹، نشر دارالکتب الاسلامیه، تهران، ۱۳۷۹ ش.
- [۱۵] . جوادی آملی، تفسیر موضوعی قرآن، (معاد در قرآن، ج ۵)، ص ۲۱۴، نشر مرکز اسراء قم، ۱۳۸۱ ش _ مجلسی، محمد باقر، بحار، ج ۸، ص ۶۷، نشر داراحیاء التراث العربیّه، بیروت ۱۴۰۳ ق _ نور الثقلین، ج ۴، ص ۴۰۲، نشر المطبعة العلمیة، قم بی تا.
- [۱۶] . بحار، ج ۷، باب ۶، حدیث ۵، ص ۱۲۷، نشر دار الاحیاء التراث العربی، بیروت، ۱۴۰۳ ق.
- [۱۷] . همان، ص ۱۲۹.

کلیدی:

کلمات

(fa/Article/List/?keyword=۱۳۸۷/) منازل آخرت

(fa/Article/List/?keyword=۱۳۸۸/) سكرات مرگ

(fa/Article/List/?keyword=۱۳۸۹/) قبر

(fa/Article/List/?keyword=۱۳۵۵/) برزخ

(fa/Article/List/?keyword=۱۳۹۰/) نفخ صور

(fa/Article/List/?keyword=۱۳۹۱/) سنجش اعمال